

Małgorzata Cieciora

Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa w Koninie

e-mail: malgorzata.cieciora@konin.edu.pl

ORCID: 0000-0002-6995-9987

INTELIGENCJA EMOCJONALNA JAKO BEHAVIORALNY ELEMENT WSPÓŁCZESNEJ RACHUNKOWOŚCI

EMOTIONAL INTELLIGENCE AS A BEHAVIORAL ELEMENT OF CONTEMPORARY ACCOUNTING

DOI: 10.15611/pn.2019.11.15

JEL Classification: M41

Streszczenie: Z rachunkowością w wymiarze praktycznym nierozzerwalnie związany jest człowiek, będący konstruktorem tego systemu, realizatorem jego najważniejszych założeń i funkcji oraz strażnikiem przestrzegania jego naczelných zasad. W artykule przedstawiono rozważania na temat istoty i znaczenia tzw. inteligencji emocjonalnej człowieka. Rozważania te odniesiono do praktycznego wymiaru rachunkowości, stawiając tezę, że rozwijanie inteligencji emocjonalnej osób zajmujących się rachunkowością powinno być współmierne z kształtowaniem wiedzy i umiejętności w tym zakresie. W artykule wskazano obszary rachunkowości, w których inteligencja emocjonalna może stanowić istotny czynnik realizacji naczelnej funkcji rachunkowości w odniesieniu do jej naczelnej zasady. W artykule posłużono się krytyczną analizą literatury oraz metodą rozumowania dedukcyjnego.

Słowa kluczowe: rachunkowość, emocje, inteligencja emocjonalna, psychologia, człowiek, informacja.

Summary: The accounting system derives from the needs of the practice of economic life, striving in its essence to convey to the economic environment a series of economic information related to the functioning of economic entities on the market. With accounting in the practical dimension, a human is inseparably connected, who is the constructor of this system, the implementer of its main assumptions and functions and the guardian of observing its chief principles. The article presents considerations on the essence and meaning of the so-called emotional intelligence of a human being. These considerations were related to the practical dimension of accounting, making the thesis, that developing emotional intelligence of people professionally involved in accounting, shall be commensurate with the shaping of knowledge and skills in this regard. The article points out accounting areas in which emotional intelligence can be an important factor in the implementation of the main accounting function in relation to its main principle. The article uses a critical analysis of literature and the method of deductive reasoning.

Keywords: accounting, emotions, emotional intelligence, psychology, human, information.

1. Wstęp

Zainteresowanie emocjami, zarówno w odniesieniu do jednostki, jak i w aspekcie społecznym, w dzisiejszych czasach przeżywa swój renesans. Co ciekawe, współczesna koncentracja uwagi na emocjach to domena nie tylko psychologii czy socjologii, ale również takich dyscyplin naukowych, jak: ekonomia, finanse, zarządzanie, prawo czy nauki biologiczne. Emocje są analizowane jako istotny element życia osobistego, zawodowego i społecznego. Główny nurt zainteresowania emocjami, wykorzystujący badania psychologii na temat natury funkcjonowania człowieka, w naukach ekonomicznych (w tym w rachunkowości) jest związany z tym, że człowiek w procesie podejmowania decyzji najczęściej nie pozostaje w stanie pełnej racjonalności, a na podejmowane przez niego decyzje mogą mieć niebagatelny wpływ (i najczęściej mają) różnego rodzaju stany emocjonalne. Stąd w naukach ekonomicznych mówi się o podważeniu, a nawet obaleniu paradygmatu *homo oeconomicus* – uznającego decydenta za człowieka w pełni racjonalnego, zdolnego do dokonywania wyborów wyłącznie pod kątem wartości ekonomicznej rezultatów tych wyborów¹. Badania psychologiczne dowodzą, że człowiek posiada „dwa umysły”, umysł racjonalny – świadomy, refleksyjny, powolny oraz umysł emocjonalny – szybki, impulsywny, skłonny do popełniania błędów, a mimo to nazywany potężnym (Kahneman, 2012, s. 29-143). Autorka niniejszego artykułu chce zwrócić uwagę na nieco inny aspekt emocji (niż ich wpływ na podejmowanie decyzji ekonomicznych), jakim jest tzw. inteligencja emocjonalna, która obok intelektu, zyskała dziś miano czynnika niezbędnego dla osiągnięcia szeroko rozumianego sukcesu. Zważywszy na to, że rachunkowość jako nauka społeczna jest dziś konfrontowana z ustaleniami psychologii, rozważania na temat inteligencji emocjonalnej należy uznać za wpisujące się w nurt tzw. rachunkowości behawioralnej. Celem artykułu jest analiza inteligencji emocjonalnej i odniesienie jej znaczenia do praktycznego wymiaru rachunkowości, a w szczególności podkreślenie roli inteligencji emocjonalnej w realizowaniu informacyjnej funkcji rachunkowości w wymiarze praktycznym. Główny wątek prowadzonych rozważań skupia się wokół tezy, że w praktyce gospodarczej posiadanie i rozwijanie inteligencji emocjonalnej osób zajmujących się rachunkowością powin-

¹ Warto w tym miejscu podkreślić, że w naukach ekonomicznych mówi się o różnych podejściach do postrzegania człowieka (co nie zmienia faktu, że paradygmat *homo oeconomicus* jako koncepcja postrzegania jednostki był przyjmowany w większości teorii ekonomicznych). Wśród innych koncepcji obrazu człowieka niż *homo oeconomicus* w naukach ekonomicznych wyodrębnia się przykładowo: *homo oecologicus*, *homo politicus* (Faber i Schiller, 2002, s. 323-333), *homo psychologicus*, *homo sociologicus*, *homo cooperativus* i wiele innych. Wydaje się, że ciekawą koncepcją, stanowiącą swego rodzaju przeciwagę do *homo oeconomicus*, jest koncepcja postrzegania człowieka jako *homo sustinens*. Model ten został opisany przez B. Siebenhünera (2000). *Homo sustinens* reprezentuje model człowieka uwarunkowanego społecznie, kierującego się wartościami i troską o dobrobyt przyszłych pokoleń. *Homo sustinens* jest charakterystyczny dla ekonomii zrównoważonego rozwoju. Ciekawe połączenie rachunkowości i zrównoważonego rozwoju przedstawia w swojej książce B. Zyznarska-Dworczak (2019).

no iść w parze z ich kompetencjami wynikającymi z posiadania wiedzy. W artykule wykorzystano krytyczną analizę literatury i metodę rozumowania dedukcyjnego.

2. Jak należy rozumieć pojęcie inteligencji emocjonalnej

Paradoksalnie wydawać by się mogło, że pojęcie emocji jest nam jako ludziom dobrze znane. Każdy człowiek z większym lub mniejszym natężeniem przeżywa przecież w codziennym życiu jakieś emocje. Tymczasem zdefiniowanie emocji nie jest zadaniem prostym. Wśród psychologów panuje zgodność co do tego, że jednoznaczne określenie emocji nastęrcza trudności, jest to bowiem pojęcie bardzo złożone, kojarzone z takimi pojęciami jak chociażby uczucia czy nastroje, i wieloaspektowe (Dąbrowski, 2012, s. 320). W tabeli 1 zaprezentowano dwie definicje emocji, oddające, zdaniem autorki niniejszego opracowania, jej istotę.

Tabela 1. Przykładowe definicje emocji

Definicje emocji
Subiektywny stan psychiczny, uruchamiający priorytet dla związanego z nią programu działania. Odczuwaniu emocji towarzyszą zwykle zmiany somatyczne, ekspresje mimiczne i pantomimiczne oraz specyficzne zachowania (Strelau i Doliński, 2015, s. 514).
Złożony zespół zmian, obejmujący pobudzenie fizjologiczne, odczucia, procesy poznawcze i reakcje behawioralne, pojawiające się w odpowiedzi na sytuację postrzeganą przez jednostkę jako dla niej ważna (Zimbardo i Gerrig, 2012, s. 510).

Źródło: opracowanie własne.

Chcąc opisać emocje w prostych słowach, można powiedzieć, że są to względnie nietrwałe stany pobudzenia organizmu (świadome lub nieświadomione), posiadające natężenie i zabarwienie (pozytywne lub negatywne), poprzedzone jakimś zdarzeniem. Emocji towarzyszy pewna treść, która bardzo często jest wyrażana nie za pomocą słów, ale za pomocą przekazu niewerbalnego (wyraz twarzy, postawa ciała, ton głosu itp.)².

W literaturze przedmiotu emocje są klasyfikowane w różny sposób. Jeden z podstawowych to podział na emocje proste i złożone. Do prostych zalicza się najczęściej: złość, strach, smutek, radość, zdziwienie i wstęt. Z kolei wśród emocji złożonych wymienia się: wstyd, rozczarowanie, upokorzenie, tęsknotę, obojętność, zazdrość, troskę, ufność i wiele innych (Dąbrowski, 2012, s. 320). Warto zwrócić uwagę na to, że wstyd jest w psychologii określany jako „władca emocji”. W kontekście prowadzonych rozważań emocje należy traktować jako ważne źródło informacji o sobie i o innych ludziach.

² Szerzej na temat analogii między przekazem niewerbalnym w komunikacji interpersonalnej a przekazem informacji przez rachunkowość piszą M. Ciecziura i H. Czaja-Cieszyńska (2018, s. 72-73).

Pojęcie inteligencji emocjonalnej jest bardzo „młode” (zostało wprowadzone do psychologii w latach dziewięćdziesiątych XX wieku), a mimo to zestawia się je obecnie z pojęciem inteligencji intelektualnej (kognitywnej) określanej przez znany wszystkim współczynnik IQ (*intelligence quotient*). Jeszcze pod koniec XX wieku iloraz inteligencji (IQ) był traktowany jako niekwestionowany gwarant powodzenia w życiu, biznesie, karierze, osiągnięciu sukcesu itp. Tymczasem dzisiaj nie mniejsze znaczenie przypisuje się inteligencji emocjonalnej określanej skrótem EQ (*emotional intelligence*) i mówi się o konieczności jej kształtowania. Za twórców pojęcia inteligencji emocjonalnej w jego obecnym brzmieniu uważa się P. Saloveya i J.D. Mayera, a za największego propagatora i entuzjastę D. Golemana (1999, 2012). Według Saloveya i Mayera (1999, s. 34) „inteligencja emocjonalna obejmuje umiejętność właściwej percepcji, oceny i wyrażania emocji, umiejętność dostępu do uczuć, zdolność ich generowania w momentach, gdy mogą wspomóc myślenie, umiejętność rozumienia emocji i zrozumienia wiedzy emocjonalnej oraz umiejętność regulowania emocji tak, by wspomagać rozwój emocjonalny i intelektualny”. Goleman z kolei określa inteligencję emocjonalną jako zdolność rozpoznawania przez ludzi własnych uczuć i uczuć innych; zdolność motywowania i kierowania emocjami, zarówno własnymi, jak i ludzi, z którymi łączą nas jakieś więzi (2012, s. 33). Określenie inteligencji emocjonalnej (podobnie jak określenie emocji) nie jest w literaturze przedmiotu jednoznaczne. Wśród badaczy panuje pogląd, że inteligencję emocjonalną najlepiej określa się poprzez przypisywanie danej osobie określonych kompetencji, mieszczących się zarówno w obszarze kompetencji osobistych, jak i w obszarze kompetencji społecznych. Inteligencja emocjonalna jest obok intelektu podstawowym elementem ludzkiego zachowania, przy czym wysoki iloraz inteligencji intelektualnej nie jest gwarantem posiadania wysokiej inteligencji emocjonalnej. W tabeli 2 przedstawiono elementy składowe inteligencji emocjonalnej wraz z ich krótką charakterystyką.

Niewątpliwie do właściwego zrozumienia istoty inteligencji emocjonalnej jest potrzebne świadome i dojrzałe spojrzenie na emocje zarówno z perspektywy podmiotu, jak i z perspektywy obserwatora. Perspektywa podmiotu pozwala spojrzeć na emocje od strony doświadczającego ich człowieka, przy czym kluczowe znaczenie ma tutaj zdolność rozpoznawania emocji, ich świadomość oraz sposób ich wyrażania, co przekłada się na umiejętne wykorzystywanie emocji w działaniu (Gasiul, 2018, s. 22-23). Natomiast świadome spojrzenie na emocje z perspektywy obserwatora to umiejętność wnioskowania o obecności stanu emocjonalnego u innej osoby. Tu z kolei kluczowe znaczenie ma nie tyle sama umiejętność dostrzeżenia emocji innych ludzi, co zdolność ich rozumienia i szanowania.

Jak wskazano we wstępie, człowiek posiada umysł racjonalny i umysł emocjonalny³. Współczesne badania inteligencji zmierzają w kierunku złagodzenia dycho-

---

³ Interesującego określenia inteligencji emocjonalnej używają T. Bradberry i J. Greaves w książce *Podręcznik inteligencji emocjonalnej*, nazywając ją „drugą stroną rozumu” (Bradberry i Greaves, 2006, s. 26).

Tabela 2. Elementy składowe inteligencji emocjonalnej

Kompetencje określające inteligencję emocjonalną	
kompetencje osobiste	kompetencje społeczne
<p>1. Samoświadomość – umiejętność nazywania i rozumienia własnych emocji oraz rozumienia i akceptowania uczuć zarówno pozytywnych, jak i negatywnych</p> <p>Niezbędne umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • świadomość emocjonalna • adekwatna samoocena • pewność siebie <p>2. Samoregulacja – inteligentne włączanie emocji do naszego rozumowania i działania. Umiejętne używanie i wykorzystanie emocji</p> <p>Niezbędne umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • samoregulacja • spolegliwość • sumienność • elastyczność • innowacyjność • motywacja 	<p>1. Świadomość społeczna – świadomość emocji innych ludzi, zdolność dostrzegania i rozumienia innych ludzi</p> <p>Niezbędne umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • rozumienie innych • doskonalenie innych • nastawienie usługowe • wspieranie różnorodności • rozpoznawanie emocjonalnych prądów grupy <p>2. Zarządzanie relacjami – zdolność budowania i podtrzymywania relacji, dostrzeganie korzyści z kontaktów z innymi ludźmi, nawet z tymi, którzy mają odmienne poglądy</p> <p>Niezbędne umiejętności:</p> <ul style="list-style-type: none"> • wpływanie na innych • słuchanie bez uprzedzeń • łagodzenie konfliktów • przewodzenie • katalizowanie zmian • tworzenie więzi • współpraca

Źródło: opracowanie własne na podstawie (Goleman, 2012; Nadler, 2011).

tomii pomiędzy „sercem i rozumem”. Stąd też zagadnienie inteligencji emocjonalnej powinno być rozpatrywane jako efekt uświadomienia sobie znaczenia emocji w procesach myślowych oraz uświadomienia współpracy systemu intelektualnego i emocjonalnego (Taracha, 2010, s. 10), przy czym, ważne jest to, że inteligencja emocjonalna może być kształtowana przez całe życie, reprezentuje ona bowiem umiejętności w dużej mierze nabyte i rozwijane w procesie socjalizacji.

Posiadana inteligencja emocjonalna określa zdolność człowieka do zarządzania obszarami, które tworzą tę inteligencję, co przekłada się na konkretne umiejętności, wykorzystywane np. w miejscu pracy. Nie chodzi więc o to, żeby wyzbyć się emocji, wręcz przeciwnie, trzeba być świadomym, że emocje są bardzo istotnym elementem funkcjonowania każdego człowieka i można je wykorzystać przy rozwiązywaniu problemów. Można stwierdzić, że trzeba nauczyć się je optymalizować (z perspektywy zarówno podmiotu, jak i obserwatora). Prowadzone przez psychologów badania wskazują, że posiadanie inteligencji emocjonalnej przekłada się w sferze zawodowej człowieka na efektywny i twórczy sposób kierowania własną karierą i pracą zespołu.

Człowiek inteligentny emocjonalnie jest bardziej podatny na zmiany, nie zamyka się w świecie własnych poglądów i nie uważa się za wyrocznie, potrafi delegować uprawnienia i zaufać współpracownikom. W opublikowanym przez Pricewa-

terhouseCoopers (PWC) raporcie *Przywództwo przyszłości. Polski lider gotowy na zmiany?* (PricewaterhouseCoopers, 2016) jest przedstawiona charakterystyka lidera przyszłości. Obok konieczności nadążania za technologiami cyfrowymi w raporcie podkreśla się, że w związku z zachodzącymi przemianami społecznymi i pokoleniowymi rynek potrzebuje nowego modelu kompetencji przywódczych. Wśród kluczowych kompetencji wymienia się: otwartość i elastyczność, wykorzystywanie intuicji opartej na wiedzy i doświadczeniu, wspieranie różnorodności – delegowanie uprawnień, uważną komunikację, zarządzanie przez jakość, skupienie na wartościach takich jak wiedza, etyka, relacje międzyludzkie. Co prawda w raporcie PWC nie pojawia się wprost sformułowanie „inteligencja emocjonalna”, ale wiele cech lidera przyszłości mieści się w jej obszarze.

Pojęcie inteligencji emocjonalnej pojawia się także w raporcie ManpowerGroup (2017)⁴, jako jedna z pożądanych cech na rynku pracy. Nadchodzące zmiany w tym obszarze ManpowerGroup nazywa „rewolucją umiejętności w erze człowieka”. Jako jedna z kluczowych umiejętności (tzw. kompetencji przyszłości), inteligencja emocjonalna pojawia się również w raporcie Światowego Forum Ekonomicznego *The Future of Jobs Report* (World Economic Forum, 2018). Opinie zawarte w przytoczonych raportach wydają się zatem potwierdzać słuszność przyjęcia założenia, że inteligencją emocjonalną warto zainteresować się nie tylko w obszarze życia osobistego, ale również w obszarze życia zawodowego.

3. Znaczenie inteligencji emocjonalnej w rachunkowości

Zważywszy na to, że inteligencja emocjonalna jest wpisana w naturę ludzką, nie dziwi badanie i analizowanie tego zagadnienia w ramach psychologii, socjologii, pedagogiki czy nauki o zdrowiu. Należy jednak podkreślić, że od kilku dekad pojęcie inteligencji emocjonalnej zestawia się z takimi dyscyplinami naukowymi, jak ekonomia i finanse czy nauki o zarządzaniu. Generalnie bada się znaczenie i wpływ inteligencji emocjonalnej na ludzi działających w sferze biznesu. Analizując literaturę anglojęzyczną, można przywołać tu takich autorów, jak: M. Pickhardt, A. Prinz, P. Salovey, H. Vollmer, J. F. McKernan, E. Engelberg, L. Sjöberg i wielu innych. Poruszane w artykułach naukowych szczegółowe kwestie to przykładowo: unikanie opodatkowania (Pickhardt i Prinz, 2014), związek inteligencji emocjonalnej z pieniędzem (Engelberg i Sjöberg, 2006, 2007), wydajność w miejscu pracy, zarządzanie, osiąganie sukcesu zawodowego (Brackett, Rivers i Solovey, 2011), podejmowanie decyzji menedżerskich czy wreszcie wpływ nastroju i emocji na pracę biegłych rewidentów (Bagley, 2010).

Jak zatem wskazano, badania nad inteligencją emocjonalną nie należą już obecnie do rzadkości (choć w naukach ekonomicznych i naukach o zarządzaniu nie można ich uznać za powszechne). Trzeba jednak podkreślić, że wciąż w niewielkim stopniu ze-

⁴ ManpowerGroup jest międzynarodową firmą świadczącą usługi z obszaru HR.

stawia się wprost inteligencję emocjonalną z rachunkowością, szczególnie w jej obligatoryjnym obszarze, jakim jest rachunkowość finansowa, gdzie kwestią priorytetową jest prezentacja wiernego i rzetelnego obrazu w sprawozdaniu finansowym.

Powszechnie wiadomo, że realizacja głównej funkcji rachunkowości w konfrontacji z zachowaniem jej najważniejszej zasady (rzetelnego i jasnego obrazu) w praktyce gospodarczej nie jest zadaniem łatwym. Złożoność życia gospodarczego, praca pod presją czasu, kryzys wartości etycznych, identyfikacja i ujęcie zasobów niematerialnych, trudności z wiarygodną wyceną procesów gospodarczych – to kwestie wielokrotnie przedstawiane w ostatnich latach jako dylematy współczesnej rachunkowości. Nie ulega wątpliwości, że skuteczne odpowiadanie na stawiane przed rachunkowością wyzwania wymaga od osób zajmujących się rachunkowością posiadania wysokich kompetencji zawodowych, obejmujących wiele obszarów życia gospodarczego, takich jak prawo bilansowe, prawo podatkowe, prawo gospodarcze itp. Pojawia się jednak pytanie, czy merytoryczne administrowanie zadaniami jest wystarczające do sprawnego, przejrzystego i rzetelnego realizowania procesu tworzenia informacji przez rachunkowość.

Związek człowieka z rachunkowością jest wieloaspektowy. Dlatego analizując zagadnienie inteligencji emocjonalnej w rachunkowości, trzeba uwzględnić to, że w procesie tworzenia przez rachunkowość informacji ekonomicznej biorą udział trzy główne grupy zawodowe: księgowi, audytorzy/kontrolerzy oraz kadra zarządzająca⁵. Przy tym każda z tych grup reprezentuje nieco inne interesy, a każdy z jej członków ma inny system wartości, różną emocjonalność i różną konstrukcję psychiczną. Niewątpliwie zatem posiadanie inteligencji emocjonalnej nabiera szczególnego znaczenia w konfrontacji z praktycznym wymiarem rachunkowości, ponieważ umiejętne aplikowanie zasad i regulacji rachunkowości w wielowymiarowej rzeczywistości gospodarczej przedsiębiorstw wymaga, oprócz posiadania wiedzy, przyjęcia przejrzystego systemu wartości (który powinien stanowić immanentną część rachunkowości) oraz posługiwania się umiejętnościami interpersonalnymi związanymi z pracą w zespole. Samoświadomość i samokontrola emocjonalna, jak też umiejętność zarządzania relacjami z innymi ludźmi, w praktyce rachunkowości wydają się być wręcz nieodzowne. Jak podkreślano, w praktycznym wymiarze ra-

⁵ Na poziomie systemowym trzeba przyjąć, że każdego, kto zajmuje się rachunkowością (w tym również nauczycieli i wykładowców), należy traktować jak osoby związane z systemem rachunkowości i go tworzące. W tym miejscu autorka podkreśla, że w niniejszym artykule pomija analizę związku inteligencji emocjonalnej z edukacją. Nie oznacza to, że związek ten jest nieistotny, wręcz przeciwnie – kształtowanie inteligencji emocjonalnej na każdym etapie procesu nauczania i uczenia się, zdaniem autorki, jest niezwykle ważne (w tym również dla edukacji przyszłych księgowych). Wydaje się jednak, że połączenie inteligencji emocjonalnej z edukacją wymaga odrębnego opracowania. Należy podkreślić, że w obszarze edukacji z zakresu rachunkowości można znaleźć szereg opracowań (głównie obcojęzycznych) dotyczących roli inteligencji emocjonalnej jako elementu edukacji księgowej (Bay i McKeage, 2006; Cook, Bay, Visser, Myburgh i Njoroge, 2011; Daff, de Lange i Jackling, 2012, s. 627-645). W przytoczonych opracowaniach podkreśla się, że oprócz wiedzy merytorycznej, powinno skuteczniać się również edukację w zakresie inteligencji emocjonalnej.

chunkowości zadaniem człowieka jest rzetelne, przejrzyste i wierne odwzorowanie sytuacji majątkowej i finansowej podmiotu, czyli w efekcie „ umiejętne korzystanie” z fundamentalnej koncepcji rachunkowości *true and fair view*. Szczególnie w odniesieniu do problematycznych obszarów rachunkowości należy korzystać z uprawnień, jakie wynikają w polskim prawie bilansowym z brzmienia art. 4 ust. 1b ustawy o rachunkowości (Ustawa z 29 września 1994 o rachunkowości)⁶. I rzeczywiście, w literaturze przedmiotu prowadzi się rozważania na temat zastosowania zasady rzetelnego i jasnego obrazu, niestety w dużo mniejszym stopniu analizuje się jej możliwości aplikacyjne. Koncepcja rzetelnego i jasnego obrazu z założenia daje pole manewru dla szukania w praktyce gospodarczej niestandardowych rozwiązań. Czy to oznacza, że praktyka nie ma z tym problemu, a ludzie odpowiedzialni za przyjęcie konkretnego rozwiązania nie stają przed koniecznością rozwiązania dylematu?

Faktem jest, że współczesna rzeczywistość gospodarcza tworzy niełatwą materię do rachunkowego zagospodarowania. Z jednej strony tę rzeczywistość trzeba „zmieścić” w ramach prawa bilansowego z zachowaniem naczelných zasad rachunkowości, z drugiej strony – uchwycić specyfikę działalności w tworzonej dla każdego podmiotu polityce rachunkowości⁷. I wreszcie, w praktyce gospodarczej trzeba „zaspokoić potrzeby” prawa podatkowego. Dodatkowo obecnie podkreśla się, że najważniejszą właściwością organizacji jest umiejętne generowanie przez nią informacji i wiedzy. Trudno z tym polemizować. W związku z powyższym rachunkowość jako system odwzorowania rzeczywistości gospodarczej w mierniku pieniężnym ma problem, ponieważ paradygmat wartości, w przypadku ujęcia informacji i wiedzy, staje się istotnym ograniczeniem. Brak wiarygodnych metod pomiaru informacji i wiedzy eliminuje z ujęcia w systemie rachunkowości wiele zasobów niematerialnych, takich chociażby jak kapitał ludzki, zasoby kompetencyjne czy wewnętrznie generowana wartość firmy. Dla praktycznego wymiaru rachunkowości ma to swoje konsekwencje – jeśli coś jest trudno mierzalne, trudniej jest to ująć w księgach rachunkowych i sprawozdaniu finansowym. Trudniej jest więc również (uwzględniając konieczność wyrażania zjawisk i procesów za pomocą wartości) tym zarządzać i umiejętnie wykorzystać. Pojawiają się zatem niełatwe wybory, problematyczne kwestie, a co za tym idzie – ciężar odpowiedzialności za przyjęte rozwiązania.

Po przeprowadzonych w praktyce gospodarczej badaniach nad oceną rozumienia i praktycznego wymiaru koncepcji rzetelnego i jasnego obrazu R. Ignatowski, konkludując, podkreśla m.in. subiektywizm w odbiorze przez badanych analizo-

---

⁶ Zgodnie z nowelizacją ustawy o rachunkowości z 2015 r. zasada wiernego i rzetelnego obrazu zyskała następujący zapis: „Jeżeli w wyjątkowych przypadkach stosowanie określonego przepisu ustawy nie pozwoliłoby na rzetelne i jasne przedstawienie sytuacji majątkowej i finansowej oraz wyniku finansowego, jednostka nie stosuje tego przepisu, a w informacji dodatkowej uzasadnia przyczyny jego niezastosowania oraz określa wpływ, jaki niezastosowanie tego przepisu wywiera na obraz sytuacji majątkowej i finansowej oraz wynik finansowy jednostki”.

⁷ Interesujące rozważania poparte badaniami empirycznymi na temat rozumienia istoty i znaczenia polityki rachunkowości w praktycznym wymiarze prowadzi E. Walińska (2016).

wanej koncepcji, a w szczególności subiektywizm w rozumieniu „istoty odstępstw od stosowania przepisów ustawy w realizacji tejsze koncepcji” (Ignatowski, 2017, s. 65). Niewątpliwie subiektywizm w dokonywaniu wyborów i kształtowaniu osądów, w konfrontacji ze świadomością, że spełnienie zasady rzetelnego i jasnego obrazu warunkuje zachowanie użyteczności sprawozdań finansowych, jest w praktyce gospodarczej obszarem, w którym sprzężenie wiedzy i doświadczenia zawodowego z omawianą w niniejszym artykule inteligencją emocjonalną może stanowić czynnik warunkujący sprawne funkcjonowanie rachunkowości w jej praktycznym wymiarze.

Ponadto posiadanie i rozwijanie inteligencji emocjonalnej osób zajmujących się rachunkowością na każdym szczeblu odpowiedzialności, w dobie kryzysu wartości etycznych, może być realnym i świadomym wsparciem budowania etyki zawodu księgowego, audytora i kadr zarządzających. Połączenie etyki z inteligencją emocjonalną niewątpliwie ma szczególne znaczenie w praktyce rachunkowości, gdzie często dochodzi do zaniedbań, powielania schematów, wywierania presji na pracowników przez kadry zarządzające itp. W tym obszarze, podobnie jak w przypadku zasady rzetelnego i jasnego obrazu, dużo pisze się i mówi o konieczności przestrzegania zasad etycznych, jednak w praktyce zachowanie etyki w rachunkowości bywa trudne. A przecież etyka w obszarze rachunkowości powinna mieć fundamentalne znaczenie. Zważywszy na to, że emocje w bezpośredni sposób łączą się z wartościami i normami przyjętymi przez ludzi, można stwierdzić, że inteligencja emocjonalna jest dla rachunkowości istotna również w jej etycznym wymiarze. Brak powszechnie akceptowanych autorytetów etycznych sprawia, że każdy staje przed koniecznością dokonywania własnych rozstrzygnięć dotyczących problemów etycznych. Umiejętne zarządzanie emocjami może być dodatkowym, a być może podstawowym, źródłem informacji, sprzyjającym zachowaniu etyki. Dlatego też inteligencja emocjonalna, szczególnie w obszarze rozpoznania własnych emocji i umiejętności zarządzania nimi, może mieć znaczenie przy rozwiązywaniu dylematów etycznych w rachunkowości.

4. Zakończenie

Oczywiste i bezsprzeczne jest to, że sprawne funkcjonowanie systemu rachunkowości w jego praktycznym wymiarze zależy od kwalifikacji, kompetencji i merytorycznych umiejętności osób pracujących w rachunkowości. Jednakże w kontekście przedstawionych rozważań, wydaje się być uprawnione przyjęcie założenia, że w nie mniejszym stopniu przejrzystość i użyteczność tego systemu zależy od ludzkich postaw, zachowań, sposobu myślenia i świadomości, że zmienność otoczenia staje się permanentnym elementem praktyki gospodarczej. Umiejętność sprzężenia inteligencji kognitywnej z inteligencją emocjonalną może okazać się w turbulentnym otoczeniu gospodarczym nieodzowna, a co najmniej pożądana. Rachunkowość bowiem jako system odzwierciedlania rzeczywistości gospodarczej w mierniku pieniężnym nie reaguje zbyt elastycznie na zmiany. Od lat dyskutuje się na temat dylematów

wyceny w rachunkowości i paradygmatu wartości – i wyraźnie zaczyna doskwierać brak systemowych rozwiązań. Tymczasem w globalnej praktyce oczekuje się, że ludzie zajmujący się rachunkowością będą nadążali za zmieniającym się otoczeniem i będą umieli przekazać interesariuszom użyteczne informacje o funkcjonowaniu podmiotu. Psychologiczne analizy natury ludzkiej upoważniają do stwierdzenia, że człowiek powinien dążyć do uzyskania swoistego efektu synergii z połączenia pracy „umysłu racjonalnego” i „umysłu emocjonalnego”. Zdaniem autorki rachunkowość jako dziedzina praktyczna może na takim połączeniu skorzystać. Perspektywa człowieka jako istoty społecznej kierującej się w swoich wyborach, osądach i decyzjach nie tylko logiką, ale również emocjami, wydaje się być dla rachunkowości ważna, szczególnie w jej praktycznym wymiarze. Dlatego też w przedstawionych rozważaniach starano się podkreślić znaczenie posiadania inteligencji emocjonalnej w realizowaniu informacyjnej funkcji rachunkowości w odniesieniu do tak trudnych obszarów rachunkowości, jak wycena (szczególnie zasobów niematerialnych) i realizacja zasady wiernego i rzetelnego obrazu jednostki gospodarczej.

Na zakończenie prowadzonych rozważań autorka chce zauważyć, że w trwającej od pewnego czasu dyskusji na temat konfrontacji człowieka z niezwykle szybkim rozwojem inteligentnych maszyn podkreśla się, że przewagi człowieka nad sztuczną inteligencją należy upatrywać właśnie w ludzkiej emocjonalności i duchowości.

Literatura

- Bagley, P. L. (2010). Negative affect: A consequence of multiple accountabilities in auditing. *A Journal of Practice & Theory*, 29(2), 141-157.
- Bay, D. i McKeage, K. (2006). Emotional intelligence in undergraduate accounting students: preliminary assessment. *Accounting Education: An International Journal*, 15(4), 439-454.
- Brackett, M. A., Rivers, S. E. i Solovej, P. (2011). Emotional intelligence: Implications for personal, social, academic, and workplace success. *Social and Personality Psychology Compass*, 5(1), 88-103.
- Bradberry, T. i Greaves, J. (2006). *Podręcznik inteligencji emocjonalnej*. Gliwice: Helion.
- Cieciura, M. i Czaja-Cieszyńska, H. (2018). Rachunkowość w świetle założeń psychologii na temat natury człowieka. *Prace Naukowe Uniwersytetu Ekonomicznego we Wrocławiu*, (513), 66-75.
- Cook, G. L., Bay, D., Visser, B., Myburgh, J. E. i Njoroge, J. (2011). Emotional intelligence: The role of accounting education and work experience. *Issues in Accounting Education*, 26(2), 267-286.
- Daff, L., de Lange, P. i Jackling, B. (2012). A comparison of generic skills and emotional intelligence in accounting education. *Issues in Accounting Education*, 27(3).
- Dąbrowski, A. (2012). Wpływ emocji na poznawanie. *Przegląd Filozoficzny. Nowa Seria*, 83(3).
- Engelberg, E. i Sjöberg, L. (2006). Money attitudes and emotional intelligence. *Journal of Applied Social Psychology*, 36(8), 2027-2047.
- Engelberg, E. i Sjöberg, L. (2007). Money obsession, social adjustment, and economic risk perception. *The Journal of Socio-Economics*, 36(5), 686-697.
- Faber, M. P. i Schiller, J. (2002). Homo Oeconomicus and Homo Politicus. *Ecological Economics*, 40(4).
- Gasiul, H. (red.). (2018). *Metody badania emocji i motywacji*. Warszawa: Difin.
- Goleman, D. (1999). *Inteligencja emocjonalna w praktyce*. Poznań: Media Rodzina.
- Goleman, D. (2012). *Inteligencja emocjonalna*. Poznań: Media Rodzina.

- Ignatowski, R. (2017). Rzetelny i jasny obraz w sprawozdaniach finansowych – badanie sondażowe w eksperymencie badawczym. *Zeszyty Teoretyczne Rachunkowości*, 92(148), 47-70.
- Kahneman, D. (2012). *Pułapki myślenia. O myśleniu wolnym i szybkim*. Poznań: Media Rodzina.
- ManpowerGroup. (2017). *Rewolucja umiejętności. Od nabywców pracy po twórców talentów*. Pobrane 29.03.2019 z <https://www.manpowergrop.pl>
- Nadler, R. S. (2011). *Inteligencja emocjonalna w biznesie*. Gliwice: Helion.
- Pickhardt, M. i Prinz, A. (2014). Behavioral dynamics of tax evasion – A survey. *Journal of Economic Psychology*, 40, 1-19.
- PricewaterhouseCoopers. (2016). *Przywództwo przyszłości. Polski lider gotowy na zmiany?* Pobrane 29.03.2019 z <https://www.pwc.pl>
- Salovey, P. i Mayer, J. D. (1999). Czym jest inteligencja emocjonalna? W: P. Salovey, D. J. Sluyter (red.), *Rozwój emocjonalny a inteligencja emocjonalna*. Poznań: Dom Wydawniczy Rebis.
- Siebenhüner, B. (2000). Homo sustinens – towards a new conception of humans for the science of sustainability, *Ecological Economics*, 32(1), 15-25.
- Strelau, J. i Doliński, D. (2015). *Psychologia akademicka*. Gdańsk: Gdańskie Wydawnictwo Psychologiczne.
- Taracha, M. (2010). *Inteligencja emocjonalna a wykorzystanie potencjału intelektualnego*. Lublin: Wydawnictwo Uniwersytetu Marii Curie-Skłodowskiej.
- Ustawa z dnia 29 września o rachunkowości (Dz. U. z 2019 r., poz. 351).
- Walińska, E. (2016). Teoretyczne i praktyczne aspekty polityki rachunkowości, część 2. *Finanse, Rynki Finansowe, Ubezpieczenia*, (2), 193-205.
- World Economic Forum. (2018). *The Future of Jobs Report*. Pobrane 29.03.2019 z <https://www.weforum.org>
- Zimbardo, P. G. i Gerrig, R. J. (2012). *Psychologia i życie*. Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Zyznarska-Dworczak, B. (2019). *Rachunkowość zrównoważona w ujęciu kognitywno-teoretycznym*. Poznań: Wydawnictwo Uniwersytetu Ekonomicznego w Poznaniu.